

Omsorg er et livsfænomen og på den måde ikke til at komme uden om. Men omsorgen har trange kår i en tid, hvor produktivitet og effektivitet har overtaget scenen, mener sygeplejerske og filosof Kari Martinsen fra Universitetet i Bergen.

Kunsten at være langsom i det korte møde

* Den sygeplejestuderende har forberedt sig grundigt – sat sig ind i patientens diagnose, medicin og behandlingsform. 'Godmorgen,' siger hun og fæstner blodtryksmanchetten om patientens arm. Patienten – en ældre mand med hjertesvigt og en kronisk lungesygdom – svarer ikke, hiver bare pustende efter vejret og mumler noget om et natbord, som ikke fungerer. Den studerende gør sine notater og måler patientens temperatur i øret: ingen feber – det er fint. Patienten ser på den studerende. Han giver intet svar, retter blot på næsekatederet, som igen er på vej ud.

»Det handler om at tage tiden, holde den i rummet.«

Morgenseancen er overstået, og det er tid til at få morgenmad. Den skal patienten indtage siddende, så han kan få brugt musklerne lidt, mener den studerende. Med besvær kommer han op at sidde. »Der er da ikke noget i vejen med natbordet,« siger den studerende og balancerer kaffe, mælk og mad på plads på bordet. Og så sker det. Med en knyttet næve slår patienten med voldsom kraft i undersiden af bordet. Servicet ryger gennem lokalet, glassene klirrer mod gulvet. På sengekanten sidder patienten gennemblødt med kaffe og mælk dryppende ned fra håret.

Det handler om nærvær

Historien er lånt fra Kitt Austgards bog *Omsorgsfilosofi i praksis – Å tenke med filosofen Kari Martinsen i sygeplejen* (2002), og den er et godt eksempel på, hvad der kan gå galt, når sygeplejen bliver for målrettet og mister blikket for situationen:

»Den studerende går mere op i regler end i det faglige skøn. Hun er så optaget af at gøre det regel-

bundne, at hun ikke ser situationen. For at skønne må hun både have sig selv med som person i forhold til den eller de andre, til hele stuen og rummet, og samtidig have fagligheden med sig. Den kobling mangler – hun er sådan en regelsygeplejerske,« forklarer Kari Martinsen.

Kari Martinsen har selv en fortid som sygeplejerske, men forlod den praktiske del af faget i 1977, to år efter at hun afleverede sin magisterafhandling i filosofi. Siden da har hun fået et stort ry i Norden som teoretiker på området, hvor hun først og fremmest forbindes med begrebet omsorg, et begreb som for hende er nært forbundet med tid, rum og refleksion:

»Det handler om at tage tiden, holde den i rummet og være nærværende. Det er kunsten at være langsom i det korte møde. Det er det, det drejer sig om. Der er en fortravlehedskultur i sundhedsvæsenet, som gør at vi løber med uden at tænke over, hvorfor vi løber med. Jeg har sagt til mig selv, at jeg må spadser og ikke løbe. Hvis du går, kan tankerne jo komme til dig.«

Det, Kari Martinsen efterlyser i sygeplejen, er en besindelse på netop at være langsom. De hurtige kundskaber som at måle blodtryk eller at benytte andre standardiserede teknikker og klassificeringssystemer er selvsagt vigtige, men de har en tendens til at presse de langsommere erfaringskundskaber. Man hverken ser, hører eller lugter, hvis man er for hurtig, gør Kari Martinsen opmærksom på. Hun kunne derfor godt ønske sig en mere kritisk tænkning i sygeplejen, så man kan blive bedre til at håndtere de konflikter og dilemmaer, som opstår, når man presses af de hurtige kundskaber.

Løgstrup i bagagen

I juli forlod Kari Martinsen sit kontor på Institutt for samfunnsmedisinske fag på Universitetet i Bergen for at komme på besøg i Danmark. 14. august gik

turen igen til Danmark, hvor hun var blevet inviteret til at komme og præsentere sin seneste forskning for deltagerne i forskningsprogrammet Miljø og Sundhedspædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet. I det hele taget er hendes tilknytning til Danmark stærk. Fra 1989 til 1995 var hun bosat i Danmark. Sammen med danske sygeplejersker var hun med til at opbygge en ph.d.- og kandidatuddannelse i sygeplejevidenkab ved det, der dengang var Danmarks Sygeplejerskehøjskole ved Aarhus Universitet. Opholdet blev samtidig det, der for alvor vakte hendes interesse for den danske filosof K. E. Løgstrups tænkning. Ligesom Løgstrup forstår Kari Martinsen omsorg som et livsfænomen snarere end en teknik eller teknologi, som kan beherskes. Og ligesom Løgstrup betragter Kari Martinsen omsorgen som et fænomen, der udspiller sig mellem nærhed og distance.

»Omsorg er, at man er til stede og er nærværende og forholder sig både til nærheden og afstanden. Det har at gøre med det, Løgstrup kalder urørlighedszonen; at man ikke træder ind i hinanden og har respekt for hinandens grænser, men at man heller ikke står som klassificerende på afstand,« siger Kari Martinsen. Bibelens fortælling om den barmhjertige samaritaner kan bruges som eksempel på denne form for omsorg. Samaritaneren tager sig af den sårede mand på vejen og bringer ham til et herberg, hvor samaritaneren overlader den videre pleje af manden til ejeren. Det vil sige, at omsorgsansvaret er slut, der er andre, som må tage over. Samtidig er det en fortælling om omsorg mellem nære fremmede, som handler i en situation her og nu. Det er en fortælling, som siger noget om omsorg i nære personrelationer, hvor man ikke nødvendigvis behøver at kende hinanden, forklarer Kari Martinsen.

De hurtige tekniske kundskaber dominerer ofte over de langsomme erfaringskundskaber som f. eks. omsorg og pleje.

Mellem formynderi og undladelsessynd

Omsorg er baseret på skøn, og som sådan rummer omsorgen altid risikoen for at skønne forkert.

»Man kan med bedste vilje og bedste skøn overtræde grænser. Problemet er, at der hele tiden er subjektivitet inde i billedet, der er en person, som skal skønne. Reglerne kan være en sikkerhed, men man kan også tage fejl med regler. Formynderi, det at man overtager den andens situation, ligger som en mulighed i omsorgen,« siger Kari Martinsen.

»Pleje er et ord, der er belastet med mange fordomme.«

I visse situationer er det imidlertid nødvendigt at formulere krav på andres vegne, mener Kari Martinsen. Når en sukkersygepatient vil have en masse mad med sukker i for eksempel. Eller når demente gamle på norske plejehjem sulter ihjel, fordi de ikke vil spise, og man ikke hjælper dem med at få maden i sig.

»Man har den opfattelse, at man skal klare sig selv mest muligt, og måske også at man kan blive for formynderisk ved at tage for meget over. Det er en misforstået opfattelse af omsorg. Omsorg befinder sig et sted mellem formynderi og undladelsessynd,« siger Kari Martinsen.

Egenomsorg

I pædagogiske kredse er det meget populært at tale om 'ansvar for egen læring'. Er det tilsvarende populært at tale om 'ansvar for egen omsorg', hvis det overhovedet lader sig gøre?

»Det er vel det, man kalder egenomsorg – at man skal tage vare på omsorg for sig selv, og det ser jeg som frugtbart, når det er muligt. Det betyder, at den som har brug for hjælp, skal tage ansvar for sin egen

omsorg, når man kan det. Men hvis det bliver den overordnede tænkemåde eller livsanskuelse, kommer der en konflikt mellem omsorg og egenomsorg i hvert fald på det samfundsmæssige eller politiske plan. Hvis egenomsorgen bliver den overordnede tænkemåde i et samfund, vil mennesker, som ikke kan klare sig selv, få det svært,« siger Kari Martinsen.

Egenomsorg som livstolkning kan Kari Martinsen ikke tilslutte sig. Det forudsætter for hende at se et mere liberalt syn på samfundet, hvor det at hjælpe sig selv bliver et højeste gode. At velfærdsydelse i stigende grad bliver tilbudt i form af servicetilbud til borgeren, er ikke i sig selv et onde, mener hun, men man skal være opmærksom på, at ikke alle behov nødvendigvis kan tilfredsstilles ad den vej.

»Der er i sig selv ikke noget galt med service, men hvis service erstatter tilbud til folk, som har brug for mere end service, så går det galt. Der er en tendens til, at dette ord bliver monopoliseret og har en større magt end pleje, som er et ord, der er belastet med mange fordomme,« siger Kari Martinsen og advarer samtidig mod den sprogbrug om effektivitet og produktivitet, som er så populær for tiden.

»Det ligger jo i det offentlige sundhedsapparats tænkning, at man skal være produktiv og spare penge. Ingen af de ord passer egentlig på pleje af syge, for syge mennesker er ikke produktive,« siger hun. ▲

Anders Lindskov
anli@dpu.dk

Kari Martinsen

F. 1943. Professor ved Seksjon for sykepleievitenskap på Universitetet i Bergen.

Oprindeligt uddannet sygeplejerske med specialuddannelse i psykiatrisk sygepleje. Arbejdede til midt i 70'erne ved medicinske og psykiatriske afdelinger på sygehuse i Oslo, men begyndte at læse filosofi i begyndelsen af 70'erne. Skrev doktorafhandling om sygeplejens historie i Norge i perioden 1860-1910. Kari Martinsens beskæftiger sig i dag især med omsorgsbegrebet og henter inspiration fra bl.a. Løgstrup, Kierkegaard, Weber og Foucault.

Udgivelser:

Fra Marx til Løgstrup (Universitetsforlaget 1993 - på dansk: Munksgaard 1994)

Fenomenologi og omsorg (Universitetsforlaget 1996 - på dansk: Gad 1998)

Øyet og kallet (Fagbokforlaget 2000 - på dansk: Munksgaard 2002)